

लोकशाजा राजर्षी

संपादक

डॉ. दुष्यंत मनोहर कटारे

कै. व्यंकटराव देशमुख महाविद्यालय, बाभळगाव, ता. जि. लातूर

लोकराजा राजर्षी

ISBN : 978-81-937477-

- लोकराजा राजर्षी
(Lokraja Rajarshee)
- ISBN : 978-81-937477-1-1
- संपादक
डॉ. दुष्यंत मनोहर कटारे
कै. व्यंकटराव देशमुख महाविद्यालय, बाभळगाव
ता. जि. लातूर-४१३ ५३१.
- प्रथमावृत्ती : १५ ऑगस्ट, २०१८
- प्रकाशक
© सुनंदा दुष्यंत कटारे
युगप्रवर्तक प्रकाशन,
श्रावस्ती निवास, सिद्धार्थ हौसिंग सोसायटी, यशवंत शाळेच्या पाटीमागे,
नांदेड नाका, लातूर-४१३ ५१२.
संपर्क : ८३०८३०५०५०
- अक्षरजुळणी
दत्ता मस्ये, दिगंबर मस्ये
विश्व ऑफसेट प्रिंटर्स, बाभळगाव ता. जि. लातूर-४१३५३१
संपर्क : ७०५८८४८६४८
- मुखपृष्ठ-सजावट
डॉ. मा. ना. गायकवाड,
कै. व्यंकटराव देशमुख महाविद्यालय, बाभळगाव
- मुद्रक
विश्व कॉम्प्युटर सर्व्हिसेस, बाभळगाव
- स्वयंसहाय्यता निधी
₹ १०००/- (एक हजार रुपये)

*प्रस्तुत ग्रंथातील लेखकांच्या मताशी संपादक, प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

६७.	राजर्षीचे अर्धकारण, शेती, उद्योग व व्यापारविषयक विचार प्रा. विजय नागनाथ तोंडारे, शिवजागृती महाविद्यालय, नळेगाव, ता. चाकूर जि. लातूर.	२१२
६८.	राजर्षी शाहू महाराज : लोककल्याणकारी राजा प्राचार्य डॉ. सुनिल डी. कांबळे, प्रा. डॉ. एन. डी. पाटील महाविद्यालय, मलकापूर.	२१७
६९.	जनकल्याणकारी राजा छत्रपती शाहू महाराज प्रा. अनुप अरुण नांदगावकर, स्वा. से. श्री. क. रा. इनाणी महाविद्यालय, कारंजा (लाड) जि. वाशिम	३०१
७०.	राजर्षी : लोककल्याणकारी राजा डॉ. दिपक सुभाषराव वाघमारे, प्रतिभा निवेदन महाविद्यालय, नांदेड.	३०६
७१.	लोकराजा राजर्षी शाहू महाराजांचे कल्याणकारी अर्धशास्त्र डॉ. अनिल दि. वाडकर, श्री. कुमारस्वामी महाविद्यालय, औसा जि. लातूर	३१०
७२.	कलाप्रेमी राजर्षी शाहू महाराज डॉ. चंद्रकांत शेरखाने, शिवाजी महाविद्यालय, रेणापूर जि. लातूर.	३१६
७३.	लोककल्याणकारी राजा- शाहू महाराज डॉ. संगीता पांडुरंग पैकेकरी, दादा पाटील महाविद्यालय, कर्जत, जि. अहमदनगर.	३२१
७४.	लोककल्याणकारी राजा : राजर्षी शाहू डॉ. दिनकर कुटे, राजुरी ता. सांगोला जि. सोलापूर	३२५
७५.	कलाप्रेमी राजा वंदना केळकर, यशवंतराव चव्हाण कॉलेज, हलकर्णी, ता. चंदगड, जि. कोल्हापूर	३३३
७६.	राजर्षीचे महाराष्ट्राच्या जडणघडणीत योगदान डॉ. विक्रम जाधव, सरस्वती मंदिर नाईट कॉलेज ऑफ कॉमर्स अँड आर्ट्स, पुणे.	३३६
७७.	राजर्षी शाहू : लोककल्याणकारी राजा शिवाजी रामराव कसळे, मुखेड ता. मुखेड जि. नांदेड	३४१
७८.	राजर्षी : आदर्श प्रशासक सौ. शाला सुजित हावळे, रावजी सखाराम हायस्कूल, सोलापूर	३४६
७९.	राजर्षी शाहू : आदर्श प्रशासक प्रा. नागेश मास्कुती झांबरे, यशवंतराव पाटील महाविद्यालय, भोसे (क.), ता. पंढरपूर, जि. सोलापूर	३५४
८०.	राजर्षी लोककल्याणकारी राजा भगवान रोकडोबा जाभाडे, लातूर	३५७
८१.	राजर्षी: लोकशाहीचे प्रणेते भीमराव जयवंत गाडे, नेकण, ता. डहाणू, जि. पालघर	३६०
८२.	Rajarshi: A True Democrat J. G. More, Bapusaheb Patil Ekambekar College, Udgir, Dist. Latur	३६३
८३.	लोकराजा छत्रपती शाहू महाराज डॉ. लहू दिगंबर वाघमारे, शिवजागृती महाविद्यालय, नळेगाव, ता. चाकूर, जि. लातूर.	३६७

७३. लोककल्याणकारी राजा- शाहू महाराज

डॉ. संगीता पांडुरंग पैकेकरी

दादा पाटील महाविद्यालय, कर्जत, जि. अहमदनगर.

आजपर्यंत अनेक राजे महाराजे होऊन गेलेत पण गौरविले फक्त शाहू महाराजांनाच महाराष्ट्रात लोक कल्याणकारी राजा म्हणून शाहू महाराजांचा काळ पाहिला तर पारतंत्र्याचा काळ इंग्रजांचे राज्य त्यात शाहू महाराज हे दत्तक आलेले.

शाहू महाराजांचा जन्म कोल्हापूर येथे २६ जून १८७४ रोजी झाला. कागलचे घाटगे घराण्यातील जहागीरदार जयसिंगराव आबासाहेब घाटगे हे त्यांचे वडिल तर राधाबाई ही त्यांची माता होती. शाहू महाराजांचे मूळ नाव यशवंत होते. वयाच्या दहाव्या वर्षी राणी आनंदीबाई यांनी त्यांना १८ मार्च १८८४ रोजी दत्तक घेतले. व २ एप्रिल १९९४ रोजी शाहू यांचा राज्याभिषेक समारंभ झाला.

शाहू महाराजांचे शिक्षण योग्य पध्दतीने सुरू झाले. त्या शिक्षणातून त्यांना सामाजिक भान आले. मुंबईला शिकण्यासाठी गेले तेव्हा त्यांचे वडिल जयसिंगराव घाटगे हे व्यासनाधिन होऊन त्यातच मृत्यू पावले. शाहू महाराज वयाच्या तिसऱ्या वर्षी आईला मुकले व बाराव्या वर्षी वडिलांना मुकले त्यांच्या वरील मायेचे छत्र हारवले.

“सत्ताधीश झाल्यावर महाराज आबासाहेबांच्या सोबती सांगात्यांशी फटकून वागू लागले व जनसामान्यांशी जवळीक करू लागले वरच्या थरातील लोकांना वगळून तळाच्या थरातील लोकांशी मिळून मिसळून वागण्याची ही नव्या राजाची नवी रीत रूढ परंपरेला धक्का देणारी होती. न राहावून महाराजाचे वृध्द शिक्षक कृष्णाजी भिकाजी गोखले त्यांना आर्जवाने म्हणाले, गोरगरिबांची व हीन दर्जाच्या सेवकांची संगत सोबत करणे महाराजांना शोभायमान होत नाही. शिक्षकाच्या सुचनेतील मर्म ओळखून महाराज म्हणाले, झमग मी कोणाची संगत धरू? लब्धप्रतिष्ठित वस्तुशिक्षित लोकांची असली तोलामोलाची माणसे संस्थानात काय कर्मा आहेत. सलगी सलोख्याचे संबंध ठेवावेत ते प्रोफेसर मो: यांच्या सारख्या लोकांशी या प्रतिष्ठित व तोलामोलाच्या लोकांना मी चांगले ओळखतो. प्रतिष्ठितपणाच्या आवरणाखाली दारूच्या पेल्यात आखंड बुडालेल्या या लोकांच्या संगतीमुळेच आबासाहेबांच्या पोलादी शरीराचं भस्म झालं? असले प्रतिष्ठित लोकही मला नकोत आणि त्यांचे प्रतिष्ठित दुर्गुणही नकोत. त्यापेक्षा भोळेभावडे जनसामान्य लखपतीने चांगले.” (वरील शाहू महाराजांचे मत राजर्षी शाहू या पुस्तकातून घेतले आहे) शाहू महाराजांना जनसामान्यांचा कळवळा का होता हे या मतावरून कळते.

शाहू महाराज राजे असूनही शिक्षणाच्या प्रभावात व जनसामान्यांच्या संगतीने लोककल्याणाचा विचार घेऊन त्यांनी राज्यकारभार केला. सन १८९४ मध्ये राज्यकारभाराची सुत्रे हाती घेतल्या बरोबर त्यांच्या असे लक्षात आले की, कोल्हापूर संस्थानांच्या राज्य कारभारातील ७१ अधिकार्यांपैकी ६० अधिकारी ब्राम्हण होते. छत्रपतीच्या खाजगी नोकरीतील ५२ पारशी होते. ब्राम्हणांची संख्या जास्त असणे ही बाब त्यांना खटकली. म्हणून त्यांनी २६ जुलै १९०२ रोजी ५० टक्के या निर्णयाला उच्चवर्णायांनी विरोध केला. तेव्हा त्यांच्या विधानाला प्रतिउत्तर देताना शाहू महाराज म्हणतात की घरातसुद्धा अशक्त आणि लहान मुलांसाठी आई वेगळे दूध राखून ठेवते. हॉस्पिटलमधील नर्स अशक्तांना खास टॉनिक देते याच न्यायाने